

Asia: VN/11810/2021

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muuttaminen

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä ja sen tavoitteista

Näen ongelmallisena ehdotuksen siinä mielessä, että siinä puhutaan "avolaitossijoituspäätöksiä tehtäessä kiinnitetään entistä enemmän huomiota tuomion perusteena olevan rikoksen laatuun ja vangin vaarallisuuteen", mutta kuitenkin perusteluissa ei tuoda ilmi, että nykylainsäädännön alla tehdyt avolaitossijoitukset olisivat jotenkin lähtökohtaisesti huonoja, epäonnistuneita tms. Lisäksi esityksessä jatkuvasti korostetaan, että tarkoitus ei ole kategorisesti evätä tiettyihin rikoksiin syyllistyneiden sijoittamista avolaitokseen, vaikka nimenomaisesti tämä esitys vaikuttaa enemmän retributiiviselta ja siltä, että perimmäinen tarkoitus on pitää tietyt vangit suljetuissa laitoksissa. Jo nykylainsäädäntö vaatii täsmälleen samojen perusteiden huomioimisen sijoituspäätöstä tehdessä, joten uuden sääntelyn tarkoituksenmukaisuus tältä osin näyttäytyy jokseenkin kyseenalaisena. Tarvitaanko tähän todella uutta - lähes samansisältöistä - lainsäädäntöä? Rikkomuksista suurin osa avolaitoksissa on niiden vankien kohdalla, joilla on päihdeongelma. Näkisin, että panostukset päihdekuntoutukseen olisivat huomattavasti järkevämpiä.

Pitkäaikaisvankien kohdalla pidempi avolaitossijoitus on perusteltua, koska kiinnittyminen rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan on yksinkertaisesti pidempi prosessi. Yhteiskunnan turvallisuuden kannalta pidän erittäin typeränä ajatuksena sitä, että tietyistä rikoksista tuomitut pidetään suljetussa vankilassa mahdollisimman pitkään ilman minkäänlaista aitoa mahdollisuutta kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan.

Kustannusarviot eivät pidä paikkaansa: jo nyt suljetut vankilat ovat yliasutettuja ja avolaitoksissakin tilanne on haastava. Jos vankeja pidetään suljetuissa entistä pidempään, aiheuttaa tämä huomattavia kustannuksia. Lisäksi esim. ulkopuolisten sijoitusten osalta esityksessä ei ole huomioitu, että tähänkin tarvitaan henkilöstöresurssia aiheuttaen kuluja.

Kommenttinne esitysluonnoksen jaksosta "Keskeiset ehdotukset"

-

Avolaitossijoituksen edellytysten täsmentäminen (muutosehdotukset vankeuslain 4 luvun 9 §:ään ja 6 luvun 1 §:ään)

Jos nykyisellään avolaitossijoitusten kohdalla huomioidaan rikoksen luonne ja vangin vaarallisuus. Suurempi ongelma avolaitossijoitusten suhteen on se, että avolaitoksiin sijoitetaan esim. vaikeista mielenterveyden haasteista kärsiviä, hoitovastaisia vankeja, joiden kohdalla voidaan argumentoida, onko vankila alkujaankaan oikea paikka. Lisäksi sijoituksissa näkyy ajoittain se, että vangilla on akuutti päihdeongelma ja siirtyessään suljetusta vankilasta avolaitokseen, hänen elimistössään on useita eri huumausaineita ja tästä huolimatta sijoitus avolaitoksessa jatkuu. Katsoisin, että huomiota tulisi enemmän kiinnittää päihdekuntoutuksen onnistumisen edellytyksiin suljetuissa vankiloissa.

Huomauttaisin myös, että avolaitossijoitukset ovat pääsääntöisesti onnistuneita ja esimerkiksi luvatta poistumisia (ja muita vakavia rikkeitä) suhteessa vankimäärään, on vähän. Mikä on se todellinen tarve avolaitossijoitusten edellytysten täsmentämiseen, jos nykyisellään sijoitukset ovat usein onnistuneita?

Lisäksi ison ongelman aiheuttaa se, että suljetuista siirretään avolaitoksiin tilastollisista syistä vankeja, joilla on tuomiota jäljellä pahimmillaan vain muutamia päiviä tai viikkoja. Tämä on ongelma, johon tulisi puuttua, koska tällaiset lyhyet sijoitukset vain siksi, että vanki vapautuu avolaitoksesta, ei ole vangin eikä henkilökunnan kannalta millään tavalla tarkoituksenmukaista. Työntekijä vaihtuu ja on mahdoton saada siviilielämää järjestykseen näin lyhyellä aikajänteellä.

Huomiota tulisi myös kiinnittää siihen, että käytännöt avolaitosten välillä eivät ole yhdenvertaisia ja näen tässä ongelman perustuslain 6 §:n kannalta. Jos vanki antaa positiivisen seulan avolaitoksessa, joka on läheisessä yhteydessä suljettuun, siirretään vanki suljettuun vankilaan matkaosastolle odottamaan näytteen varmistusta. Matkasellissä oloaika venyi muutaman kohdalla 8-9 viikkoon. Jos vanki antaa positiivisen näytteen avolaitoksessa, jonka yhteydessä / lähellä ei ole suljettua vankilaa, saa vanki jäädä avolaitokseen odottamaan näytteen varmennusta sekä usein myös positiivisen varmennuksen jälkeen vanki saa jäädä avolaitokseen. Vangit eivät ole yhdenvertaisessa asemassa keskenään nykytilassa.

Määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luopuminen

Määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luopuminen on kaikinensa tarkoituksenmukaista. Määräaikaiset sijoitukset ovat suhteellisen harvinaisia ja koskeneet lähinnä elinkautis- tai muita pitkäaikaisvankeja, jotka ovat siirtyneet avolaitokseen esimerkiksi opintojen suorittamisen ajaksi. Näkemykseni mukaan, jos henkilöllä katsotaan olevan edellytykset asettua avovankilaan määräaikaisesti, ei ole olemassa perusteita siihen, miksi häntä ei voisi toistaiseksi sijoittaa avolaitokseen. Määräaikaiset sijoitukset näyttävät enemmän retributiivisena, joten yhden oikeusasiamiehen näkemyksiin määräaikaisten sijoitusten ongelmallisuudesta. Sijoituspäätöksissä ei myöskään ole muutoksenhakumahdollisuutta, joka edelleen korostaa näiden sijoitusten

ongelmallisuutta. Yhdyn näkemykseen siitä, että määräaikaisista avolaitossijoituksista tulisi luopua kokonaan.

Vangin sähköinen valvonta avolaitoksessa

Sähköinen valvonta on tarkoituksenmukaista ja helpottaa esimerkiksi poistumislupaehtojes noudattamisen valvontaa. Teknisin apuvälinein voidaan myös valvoa, että vanki ei esimerkiksi ulkopuolisen toiminnan - kuten opiskelun tai työskentelyn - aikana lähesty henkilöitä, joita kohtaan hänellä on lähestymiskiello. Sähköisen valvonnan avulla voidaan varmistaa paremmin uhrien ja yhteiskunnan turvallisuutta ja valvonnan toimivuuteen ja laajentamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Lainsäädäntöön tulee lisätä säännökset vangin suostumuksesta sitoutua sähköiseen valvontaan myös avolaitossijoituksen aikana.

Varmuosastosijoituksen edellytykset

Edellytysten tulee olla tiukat, koska lähtökohtana tulee olla se, että vanki sijoitetaan niin avoimiin olosuhteisiin kuin se on kokonaisharkintaan perustuen tarpeen.

Tutkintavangin sijoittaminen varmuusosastolle

Tutkintavankeudessa esimerkiksi Jokelassa osa vangeista on sijoitettuna joko omasta pyynnöstään tai esim. PKL-rajoitusten takia käytännössä varmuusosastosijoitusta vastaaviin olosuhteisiin. Varmuosaston perustaminen ja sijoituksen nimeäminen varmuusosastosijoitukseksi voisi tavallaan parantaa tutkintavangin oikeusturvaa sekä selkeyttää näitä tilanteita, jotka vastaavat oloiltaan ja rajoituksiltaan pitkälti varmuusosastosijoitusta, mutta niitä ei ole varmuusosastoksi nimetty. Oikeustilan selkeyttäminen ja oikeusturvakeinojen takaaminen on hyvä ajatus. Kuitenkin on tärkeä huomioida perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, koska tutkintavanki nauttii syyllisyysolettamaa ja tämä on sääntelyssä tärkeä huomioida.

Varmuosastosijoitusta on ehdotuksessa perusteltu lähinnä turvallisuusnäkökulmasta. Käytyäni keskustelua kriminologien ja filosofin kanssa, haluaisin nostaa esille myös sen, että ehdotusta tulee tarkastella myös eettisestä ja ihmisoikeusperspektiivistä.

Varmuosastosijoitus rajoittaa (perus)oikeuksia enemmän kuin ns. tavalliset osastosijoitukset vankilassa, joten asian laajempi tarkastelu ja parempi perustelu on tarpeen.

Muut varmuusosastoon liittyvät ehdotukset ja seikat

Esityksessä lukee ""varmuusosastot eroavat muista osastoista lähinnä siten, että niiden toiminnot ovat täysin erillään vankilan muista toiminnoista." Lähtökohtaisesti ainakin tutkintavankiloissa osastot toimivat siten itsenäisesti, että toiminnot ovat täysin erillään vankilan muista osastoista - toki esimerkiksi ruokailut voivat tapahtua samassa tilassa (eri aikaan), mutta joillekin osastoille ruoka toimitetaan ja jaetaan selleihin, toimintoja sellin ulkopuolella on hyvin rajoitetusti jne.

Esityksessä tulisi tarkemmin perustella, mitä sillä todella tarkoitetaan ja mihin pyritään.

Sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen (erityisesti ehdotettu uusi vankeuslain 8 luvun 10 a § edellytyksistä ja vangin velvollisuuksista)

Ulkopuoliseen laitokseen sijoittaminen vaatii resursseja. Nykyresursseilla näiden sijoitusten lisääminen tulee olemaan äärimmäisen haastavaa. Voisi olla tarkoituksenmukaista, että jokaisen RISE-keskuksen alaisuudessa työskentelisi erityisohjaaja, joka vastaisi keskuksen alueella kaikkien ulkopuolisten sijoitusten valmistelusta (ROTI:ssa ja muutoin).

Kokemukseni kahdesta eri avolaitoksesta on se, että näitä sijoituksia kyllä tehtäisiin, mutta rajoittavana tekijänä on erityisohjaajien työkuorma ja tästä syystä joudutaan tekemään priorisointia. Jos toimintatapoja halutaan kehittää ja muuttaa, on osoitettava henkilöstöresurssia näihin toimiin. Tällä hetkellä vankiloissa tilanne on kestävä.

Ulkopuolisen laitossijoittelun valvonta ja ehtojen rikkominen

Tähän tulee osoittaa resursseja ja toimivaltakysymysten tulee olla selvät.

Määräaikainen päätös puhelun kuuntelemisesta

Määräaikainen päätös pitäisi voida tehdä esim. koskien vangin kaikkia puheluita (lukuun ottamatta yhteydenottoja valvoviin viranomaisiin tai asiamieheen), jos sen halutaan olla vaikuttava. Jos puhelut tiettyyn numeroon kuunnellaan, vanki on siitä tietoinen ja voi soittaa toiseen numeroon, mutta samalle henkilölle. Sääntelyn hyödyt tässä muodossaan ovat vähäiset.

Vankilaan ottamisen rajoittaminen

Pandemia osoitti tarpeen tälle sääntelylle. Tulisi myös pohtia, voidaanko joissain tapauksissa tuomiot, jotka jääneet suorittamatta häiriötilanteen takia, suorittaa esim. vapaudessa. Pandemian jälkeen sijoitettujen vankien kohdalla oli osalla todella haastavia tilanteita: rikos tehty nuorena, käsittely kestänyt kauan ja pandemian takia tuomion täytäntöönpanoa siirretty eteenpäin ja tämä johti siihen, että henkilö, jolla ei rikollista toimintaa nuoruuden jälkeen, vakituinen työ ja perhe, joutui vankilaan suorittamaan vuosia sitten tehdystä rikoksesta langetettua tuomiota. Olisi tarpeen selvittää, voidaanko häiriötilanteissa käyttää lyhyisiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin vaihtoehtoja suoritustapaa.

Muut muutosehdotukset (teknisluontoiset muutosehdotukset vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin sekä synnyttävän vangin sitomisen kieltö)

-

Muut muutosehdotukset (puolustustilalakia koskeva tekninen muutosehdotus)

-

Ehdotusten vaikutukset yleisesti sekä mahdolliset taloudelliset vaikutukset

On erittäin optimistista ajatella, että ehdotuksella ei ole taloudellisia vaikutuksia. Jo nykyisellään RISE:n määrärahat ovat riittämättömät, vankeinhoidon laatu laskee ja tämä aiheuttaa kasvavia kustannuksia ja turvattomuutta yhteiskunnalle. Toiminta on erittäin lyhytnäköistä. Varmuosastojen perustaminen on kallista. Varmuosastosijoitukset ovat kalliimpia. Resursseja

tarvitaan enemmän. Ulkopuolisten sijoitusten lisäämisellä on taloudellisia vaikutuksia ja lisäksi niiden tekemiseen tarvitaan henkilökuntaa. Kustannusvaikutukset tulee selvittää tarkemmin.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin

Perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia tulisi arvioida huomattavasti tarkemmin kuin mitä tässä esityksessä on huomioitu.

Vaikutukset viranomaisiin ja vankilaturvallisuuteen

Tässä esitetyt ehdotukset avolaitossijoitusedellytysten täsmentämisestä eivät vaikuta tuovan juuri mitään uutta sijoitteluun. Jo nyt nämä seikat huomioidaan ja jokaisessa tapauksessa tehdään tapauskohtaista harkintaa. Suurempaa huomiota olisi syytä kiinnittää siihen, että turhia siirtoja (esim. suljetusta avolaitokseen pariiksi päiväksi tai viikoksi ei tehtäisi vain tilastojen takia) ei tehdä ja jo nyt olemme yliasutustilanteessa, jossa siirtoja suljetuista avolaitoksiin joudutaan tekemään suuren paineen alla. Nykytilan haasteet tulisi huomioida tarkemmin ja miettiä ratkaisuja.

Vankilaturvallisuuden vaikutukset lienevät vähäisiä. Puhelut voidaan soittaa toiseen numeroon, jo nykyisellään tutkintavankien kohdalla osastokohtaiset toiminnot ovat normi ja tarvittaessa tutkintavanki eristetään muusta vankipopulaatiosta jo nykyisen lainsäädännön turvin.

Mahdolliset muut vaikutukset

Ehdotuksia suhteessa käytäntöön ja nykytilaan tulisi arvioida tarkemmin. Resurssit vankeinhoidossa ovat jo nyt hyvin niukat, tulisi arvioida tarkemmin, mitä nämä ehdotetut muutokset käytännössä tarkoittaisivat ja kuinka paljon enemmän tarvittaisiin esim. vankipaikkoja suljettuihin vankiloihin ja henkilökuntaa. Esityksen vaikutukset ilman, että käytännössä annetaan resursseja niiden toteuttamiseen, ovat vähäiset.

Huomionne jaksosta "Suhteesta perustuslakiin ja säätämisjärjestys"

-

Asetusluonnos

-

Mahdolliset muut huomionne esitysluonnoksesta

-

Näkemyksenne voimaantuloajankohdasta

-

Saarinen Laura

Rikosseuraamuslaitos - lausunnonantaja on RSKK:n oikeudellisten aineiden yliopettaja ja antanut lausuntonsa käytännön vankilatyön näkökulmasta.